

11 клас.

Тема: Художня культура Індії. Індуїзм і буддизм – основні релігії, їх відбиток у мистецтві.

Мета: ознайомити з мистецтвом Індії; формувати уявлення про характерні риси індійського мистецтва; дати уявлення про буддизм, індуїзм, стамбуху, ступу, торани і печерні храми, їх історію та етапи розвитку; розвивати вміння аналізувати і систематизувати матеріал в самостійній роботі; виховувати почуття прекрасного.

Обладнання: тест-картки, відеофільм, роздаткові картки.

Хід уроку:

I. Оргмомент.

II. Актуалізація знань.

1. Самостійна робота.

Твердження.

1. Вид музично-сценічного мистецтва, зміст якого розкривається в хореографічних образах називається живописом (балетом).
2. Класичне балетне взуття називається пуанти.
3. Сен-Санс створив танцювальну композицію «Лебідь» для балерини Майї Плісецької (Ганни Павлової).
4. Для російського образотворчого мистецтва були характерні романтизм і реалізм.
5. Автором картини «9 вал» є К. Айвазовський.
6. І. І. Шишкін працював у жанрі портрету (пейзажу).
7. Мистецтво декоративного письма має назву ієрогліф (каліграфія).
8. Мусульманська святиня у вигляді кубічної споруди у внутрішньому дворі Забороненої Мечеті називається кисва. (Кааба).
9. Перший ступінь розвитку культури називається примітивна культура.
10. Придворне мистецтво; зоо- та антропоморфні статуї; чітка деталізація; майстерність виконання; скульптури з бронзи все це характерні риси африканської культури Нок. (Беніну).

III. Вивчення нового матеріалу.

Вступне слово вчителя.

Індія - так європейці здавна називали багаті країни Південної Азії, про які мали лише приблизне уявлення. Мовою хінді країна звалася Бхарат.

Про Індію згадує Нестор Літописець у «Повісті временних літ». Він пише, що після Всесвітнього потопу троє синів Ноя поділили землю. Хаму дістався південь, Яфету - північні та західнослов'янські країни, Сім став володарем Персії, Сирії, Мідії, Вавилонії, Індії та інших східних країн.

Колумб гадав, що дістанеться Індії західним шляхом, і коли відкрив спочатку Багамські та Антильські острови, а потім Південну Америку, то був упевнений, що досяг своєї мети. Тому тубільців цих земель, а згодом і Північної Америки стали називати індіанцями. Така назва щодо американського червоношкірого населення згодом усталилася. А жителів Індії називають **індусами та індійцями**.

Індію населяють кілька сотень націй, народностей, що розмовляють різними мовами (мов і діалектів близько 900). Державна мова Індії - хінді, а другою державною мовою тимчасово вважається англійська.

Цивілізацію Індії можна уявити як фантастичний мальовничий карнавал: звуків, барв, пахощів. Індуси – люди винахідливі й талановиті. Створили безліч міфів і легенд, філософських систем, різних стилів в архітектурі, музиці, танцях.

Більша частина творів релігійної, філософської давньоіндійської та класичної літератури написана **санскритом**.

Релігія переважної більшості населення - індуїзм. Поширені також буддизм, християнство, іслам. Мистецтво Індійського культурного регіону пов'язане з буддизмом та індуїзмом. Розквіт буддійського мистецтва припадає на IV-VI ст., а індуїстського на XIV-XVII ст.

1. Самостійна робота . Складання таблиці «Характерні риси індійських релігій»

Буддизм	Індуїзм
<ul style="list-style-type: none"> - виник у VI-V ст. до н. е., його засновником був індійський принц Гаутама, який пізніше дістав ім'я Будди; - буддизм виступає проти надання особливого значення ознакам релігійного життя, ритуальності; - центральну проблему буття людини її моральне вдосконалення; - усього цього досягають через зосередження, «загнуздання думки», або йогу;	<ul style="list-style-type: none"> - заснований на поклонінні трійці верховних богів: Брахмі - творцю Всесвіту і всіх форм життя, Вішну (охоронцю) і Шиві (творцю, охоронцю й руйнівнику водночас); - віра в <i>реінкарнацію</i> (перевтілення); - терпимість щодо інших людей, їхніх думок, вірувань, політичних поглядів; - проповідання етики ненасильства, дбайливого ставлення до природи та навколишнього світу; - проповідує вічність переродження душі, кожна форма якої визначається кармою;

Буддизм виник у VI-V ст. до н. е. Його засновником був індійський принц Гаутама, який пізніше дістав ім'я Будди, що означає *пробуджений*, *просвітлений*. Із самого початку Будда виступав проти надання особливого значення ознакам релігійного життя, ритуальності, і висунув як центральну проблему буття людини її моральне вдосконалення. Будда проповідував чотири священні істини, «істини страждання»:

- 1) будь-яке життя є стражданням, воно не має у собі нічого радісного, бо досягається шляхом зусиль, праці, а отже, страждання;
- 2) ці страждання походять від бажання, жадоби жити і насолоджуватися життям;
- 3) страждання можна позбутися. Є до цього шлях спасіння;
- 4) праведний шлях полягає в істинній вірі, щиросердному прагненні, правдивій мові, гарній поведінці, чесному способі добування засобів для життя (Будда забороняв торкатися золота і срібла), правильних роздумах, самозаглибленні в думках.

Усього цього досягають через зосередження, «загнуздання думки», або йогу. Гаутама назавжди позбувся будь-яких хвилювань, після 30 років порвав із життям, сповненим насолод, жив як прочанин, проповідуючи своє вчення, творив дива і помер, коли йому було 80 років, з ім'ям Будда.

Поступово провідною релігією стає **індуїзм**. Релігійні образи індуїзму плинні, мінливі, з них важко утворити певну систему. Індуїзм заснований на поклонінні трійці верховних богів: Брахмі - творцю Всесвіту і всіх форм життя, Вішну (охоронцю) і Шиві (творцю, охоронцю й руйнівнику водночас). Віра в **реінкарнацію (перевтілення)** зумовила дивну для європейської свідомості *неіндивідуалістичність індійців*. Вони не схильні надавати провідного значення власній особистості як такій, оскільки вона є не більш ніж змінний одяг ВІЧНОГО «Я» - людської душі, яка після смерті тілного тіла здатна переселитися в інше тіло. Тому індійці такі терпимі щодо інших людей, їхніх думок, вірувань, політичних поглядів і проповідують етику ненасильства, дбайливого ставлення до природи та навколишнього світу (адже після смерті тіла душа людини може увійти не тільки в іншу людину, а й у тварину).

Індуїзм проповідує вічність переродження душі, кожна форма якої визначається **кармою (долею), яка утворюється вчинками самої людини**.

Поняття карми передбачає, що у світі існує природна моральна причинність: що посієш у земному житті, те й пожнеш у житті майбутньому.

Релігійні погляди індійців на світ відобразились у їхньому самобутньому образотворчому мистецтві, Давні уявлення про виникнення та будову Всесвіту, про богів, які його створили пронизують індійське мистецтво крізь віки та династії упродовж усього його існування.

2. Бесіда з переглядом відеофільму «Художня культура Індії».

Джерелом насаги та натхнення для індійських митців була сама природа. Створені руками справжніх митців, ці твори не тільки гармонійно вписувалися у природний ландшафт, а й ставали його невід'ємною частиною.

Увічнення основ буддизму в монументальному мистецтві стало головною метою періоду мистецтва Ашоки. Саме тоді з'являється споруда, яка поєднує елементи архітектури та скульптури, - **меморіальна колона**. Така колона, або **стамбха**, являє собою ретельно відполірований кам'яний стовп. Стамбхи будували заввишки понад десять метрів і завершували капітелями зі скульптурними зображеннями тварин. Найвідоміша з них - **Лєвова капітель із Сарнатхи** (середина III ст. до н. е.). Кажуть, що стовп, який тримав її, було поставлено на священному місці, там, де Будда виголосив своє перше повчання.

За часів правління Ашоки в архітектурі з'явилися і меморіальні поховальні пам'ятки - **ступи**. Ступи раннього періоду слугували для зберігання реліквій Будди. За легендою, Будда сам визначив форму ступи, перевернувши круглу чашу для збирання податків опуклістю вгору. Так ступа отримала півсферичну форму. Півсфера - символ неба та безконечності. Однією з найстаріших та найвеличніших ступ Індії вважають ступу в **Санчі** (близько 250 р. до н. е.).

Поширеним видом буддійської архітектури був **печерний храм**. **Печери Аджанти** споруджувалися в два етапи, інтервал між якими склав кілька століть, перші з яких були побудовані у I ст. до нашої ери, а наступні тільки у V ст. нашої ери. Комплекс складається з 29 печер, які рахують з сходу на захід. У мистецтві цього періоду провідне місце посідала монументальна скульптура, настінні розписи.

Характерні для буддійської архітектури огорожі та ворота прикрашали величезною кількістю скульптурних зображень та рельєфних композицій. **Торани (ворота в огорожі)** ступи в Санчі (I ст. до н. е.) відомі своїми рельєфами, які в поєднанні з архітектурою утворюють гармонійний ансамбль. На них зображено людей і тварин, предмети побуту, рослинні орнаменти, архітектурні елементи. Вражає своєю граційністю та виразністю, вишуканістю й легкістю образ оголеної якшині. Звернімо увагу: еталоном жіночої краси в Індії вважалися підкреслено округлі стегна та великий бюст.

Любов до природи, схилення перед її могутністю та багатством, життям, урочистим і прекрасним в усіх його виявах, - ось головна тема індійського мистецтва.

В архітектурі Індії вирізняються монолітні **храми-ратхи**, присвячені епічним героям. Ці маленькі храми чергуються із вирубаними зі скелі величезними фігурами священних тварин: слонів, левів і биків. Тварини, які ніби розгулюють та відпочивають серед ратх, гармонійно поєднують архітектурні форми з природним ландшафтом.

Визначні архітектурні пам'ятки Індії

Бріхадешвара

Це найбільший храм Індії, присвячений Шиві. Він же - найвеличніший і багатий. Колись він був храмом-фортецею, а зараз, залишаючись чинним храмом, Бріхадешвара став і найулюбленішим місцем відвідування туристів.

Це й не дивно - вся індійська культура знайшла втілення в цій споруді: храм підсумовує філософію, релігію, традиційну архітектуру і живопис Індійської давнини. Побудований в епоху династії Чолів, храм Шиви є і її кращим пам'ятником. Настільки величний храм побудували досить швидко: він був зведений **за 25 років - з 985 року по 1009 роки**. Вражають і художня цінність храму, і його розміри. Висота храмової вежі - 58 метрів, а храмові стіни огороджують прямокутник зі сторонами 152 і 76 метрів. Храм, названий Бріхадешвара, служив одночасно і храмом, і надійною фортецею: стіни його подвійні і обведені захисним ровом.

Храм присвячений Шиві Натараджі - іпостасі бога, що танцює. Статуї танцюючого чотирирукому Шиви поклоняються в храмі, старовинні зображення священного танцю можна бачити на стінах храму - у виконанні й самого Шиви, і храмових танцівниць. Їх численні витончені фігури, вирізані з каменю, прикрашають тераси храму. Коли храм був зведений, поруч з ним заклали дві нові вулиці. Їх повністю заселили храмові танцівниці, які володіли стародавньої технікою священного танцю - бхаратнат'ям. Прославлення Танцюючого Бога супроводжувалися феєричним танцем і сакральною музикою стилю карнатікській. І якщо така музика і сьогодні звучить у храмі, то мистецтво бхаратнат'ям повністю забуте.

Розкішно прикрашений храм у всі часи притягував до себе багатства. Вельможі і багатії, почитавши Танцюючого Бога, дарували храму коштовності та землі. Про скарбниці храму ходять легенди, але дійсне її вміст - ретельно охороняється слугами таємниця.

Храм Мінакши

Храм, як це і водиться, пов'язаний з давньою легендою, яка свідчить, що колись у могутнього царя народилася дочка. У неї були опуклі, круглі - риб'ячі - очі, за що її прозвали Мінакші - рибоглазая.

Але була у неї ще одна особливість, яка викликала стурбованість батьків - у дитини було троє грудей. Покликані на раду мудреці передбачили, що третя грудь зникне в той момент, коли дівчина зустрине свого майбутнього чоловіка. Так і сталося, коли принцеса побачила бога Шиву, котрий представився їй Сундарешварой - "Володарем краси".

Через вісім днів вони повінчалися. Мінакші через шлюб з Шивою також знайшла деякий божественне саяво. І в храмі, який звали в Мадурі в **XVII столітті**, зберігаються святині, пов'язані з Мінакші і Шивою.

Храмовий комплекс побудували за наказом царя з династії Наяків, який правив з 1623-го по 1659 рік. Будівлі розкинулися на досить великій площі - 258 на 223 метра.

Серед численних будівель ансамблю особливо виділяється Тисячаколонний зал Шиви. Насправді колон більше тисячі, кожна з їх прикрашена різьбленням, зображеннями богів, богинь, музикантів, танцівниць, рослин і тварин. Вивчаючи ці картини можна познайомитися з численними богами індуїзму і сюжетами індійських легенд і епосу.

Чанд Баорі

Глибина цього рідкісного колодязя дорівнює висоті тринадцятиповерхового будинку, і він, безсумнівно, одне із свідчень величчя Індії та її народу.

Ступінчасті колодязі будували тільки в Індії, і Чанд Баорі один з найглибших і красивих східчастих колодязів. Глибина колодязя розрахована так, щоб у ньому завжди була вода, і стіни не відображають ніяких слідів коливання рівня води в колодязі. Цінно і те, що на такій глибині вода завжди залишається прохолодною.

Починаючись широким квадратом, колодязь помітно звужується донизу, його стіни досить круті. Його побудували між **IX і XI століттями** біля храму біля невеликого селища неподалік від Джапура.

Колодязь знаходиться безпосередньо перед храмом, присвяченим Харшат Мата, і це теж не випадково: омивати руки і ноги було обов'язковим і священним ритуалом перед тим, як увійти в храм. Для цього парафіяни повинні були здолати 30-метрову глибину колодязя. Прогулянка далеко не розважальна, і навіть небезпечна, якщо врахувати, що 3500 ступенів колодязя не мають огорожень.

Колодязь явно свідчить про грандіозний працю, виконану при його будівництві, та й щоб спуститися до води, потрібна певна підготовка. Але місцеві жителі вірять, що колодязь збудували легко - всього за одну ніч, але не люди, а демони, звичайно.

IV. Закріплення знань.

1. Бесіда.

- Які нові поняття ми сьогодні розглянули на уроці?
- З якими головними релігіями Індії ми з вами познайомилися?
- Яка головна тема індійського мистецтва?

2. «Мікрофон». «На цьому уроці я дізнався.....»

V. Висновок. (д/з вивчити конспект, створити малюнок божества Індії)